

การวิจัยทางสังคม (Social science) มีวิธีการวิจัยได้หลายลักษณะและหลายแบบ

โดย รองศาสตราจารย์ ดร. วรสันต์ บุรณากาญจน์
Associate Professor Vorasun Buranakarn

การวิจัยทางสังคม (Social science) มีวิธีการวิจัยได้หลายลักษณะและหลายแบบ จากประสบการณ์ในการประเมินผลงานเพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการหรือตรวจประเมินผลงานบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการต่างๆ พบว่า การเลือกระเบียบวิธีวิจัยส่วนใหญ่มักจะใช้การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการทางสถิติ ซึ่งจะใช้แบบสอบถามหรือการบันทึกโดยการสังเกต จากนั้นจึงนำข้อมูลมาประเมินผลเปรียบเทียบเป็นค่าสเกลจากน้อยไปหามาก หรือใช้ค่าสถิติอื่นๆ เช่น ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าความแปรปรวน เป็นต้น จากนั้นผู้วิจัยก็จะสรุปผลการวิจัยตามตัวเลขที่ได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่โดยใช้แบบสอบถาม การศึกษาวิจัยลักษณะนี้ถือว่ายังไม่ใช่ผลงานวิจัยที่เชื่อถือได้

เนื่องจากไม่ว่าใครก็สามารถนำแบบสอบถามไปถามประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ได้ และนำผลที่ได้จากการสอบถามนั้นมาสรุปผล กระบวนการดังกล่าวขาดการวิเคราะห์และสังเคราะห์กลุ่มประชากรเป้าหมายที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มหาวิทยาลัยหลายแห่งมีค่านิยมในการใช้สถิติในลักษณะดังกล่าว จนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรคิดว่าการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามหรือการใช้ค่าสถิติที่เป็นความถี่ในเชิงตัวเลขนั้นเป็นวิธีการวิจัยที่คุ้มค่าทำกันและน่าเชื่อถือ ผลการศึกษาดังกล่าวจึงไม่ถือว่าเป็นการวิจัยที่มีระบบระเบียบสามารถพิสูจน์ได้ หรือสามารถอ้างอิงได้ การศึกษาวิจัยในด้านสังคมศาสตร์ จึงควรปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ในการศึกษาหาข้อมูลในเชิงต่างๆอย่างลึกซึ้งซึ่งมากกว่ามุ่งเน้นการเก็บข้อมูลทางสถิติหรือทางตัวเลขเป็นหลัก

ผู้วิจัยควรพัฒนาใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ตอบคำถามวิจัยซึ่งเกิดจากผลการศึกษาเอกสารอ้างอิงความเป็นมาของโครงการวิจัยจากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิธีการวิจัยอาจกำหนดเป็นการวิจัยประยุกต์เชิงบูรณาการ ซึ่งสามารถค้นคว้าหาข้อมูลจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่และยังไม่มีนักวิจัยศึกษามาก่อนในมิติที่เกี่ยวข้อง

อาจใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งสามารถศึกษาหาข้อมูลในพื้นที่จริงโดยการสอบถามบุคคลในพื้นที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมที่ตั้งคำถามวิจัยไว้

---

* ผู้อำนวยการศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีอาคารและสิ่งแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พญาไท วังใหม่ กรุงเทพฯ 10330

บทความนี้เขียนจากประสบการณ์ และความรู้ของผู้เขียนโดยตรงที่ไม่ได้อ้างอิง จากเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้อง

การกำหนดปัญหาในการวิจัยหรือการกำหนดประเด็นการวิจัย นักวิจัยจะต้องกำหนดประเด็นสำคัญไม่เกินสองบรรทัด สามารถกำหนดประเด็นการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการอ้างอิงต่อไป กำหนดประเด็นสำหรับการพัฒนาวิถีสุมชนหรือการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมลูกเป้าหมายจากเหตุการณ์เฉพาะบางเหตุการณ์ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม กำหนดประเด็นความสัมพันธ์หรือความขัดแย้งของเหตุการณ์ที่ต้องการศึกษา เป็นต้น การกำหนดปัญหาหรือประเด็นในการวิจัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการศึกษาวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ การตั้งประเด็นคำถามในการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องมีองค์ความรู้และข้อมูลเพียงพอในแต่ละสาขา หากผู้วิจัยมีฐานข้อมูลองค์ความรู้ไม่เพียงพอหรือไม่ทันสมัยจะทำให้การตั้งคำถามไม่สามารถต่อยอดองค์ความรู้และพัฒนาศาสตร์ทางด้านสังคมศาสตร์ได้

การวิจัยทางสังคม (Social science) มีวิธีการวิจัยได้หลายลักษณะและหลายแบบ จากประสบการณ์ในการประเมินผลงานเพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการหรือตรวจประเมินผลงานบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการต่างๆ พบว่า การเลือกระเบียบวิธีวิจัยส่วนใหญ่มักจะใช้การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการทางสถิติ ซึ่งจะใช้แบบสอบถามหรือการบันทึกโดยการสังเกต จากนั้นจึงนำข้อมูลมาประเมินผลเปรียบเทียบเป็นค่าสเกลจากน้อยไปหามาก หรือใช้ค่าสถิติอื่นๆ เช่น ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าความแปรปรวน เป็นต้น จากนั้นผู้วิจัยก็จะสรุปผลการวิจัยตามตัวเลขที่ได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่โดยใช้แบบสอบถาม การศึกษาวิจัยลักษณะนี้ถือว่ายังไม่ใช่ผลงานวิจัยที่เชื่อถือได้ เนื่องจากไม่ว่าใครก็ตามก็สามารถนำแบบสอบถามไปถามประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ได้ และนำผลที่ได้จากการสอบถามนั้นมาสรุปผล กระบวนการดังกล่าวขาดการวิเคราะห์และสังเคราะห์กลุ่มประชากรเป้าหมายที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มหาวิทยาลัยหลายแห่งมีค่านิยมในการใช้สถิติในลักษณะดังกล่าว จนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรคิดว่าการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามหรือการใช้ค่าสถิติที่เป็นความถี่ในเชิงตัวเลขนั้นเป็นวิธีการวิจัยที่เก่าทำทำกันและน่าเชื่อถือ ผลการศึกษาดังกล่าวจึงไม่ถือว่าเป็นการวิจัยที่มีระบบระเบียบสามารถพิสูจน์ได้ หรือสามารถอ้างอิงได้ การศึกษาวิจัยในด้านสังคมศาสตร์ จึงควรปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ในการศึกษาหาข้อมูลในเชิงต่างๆอย่างลึกซึ้งซึ่งมากกว่ามุ่งเน้นการเก็บข้อมูลทางสถิติหรือทางตัวเลขเป็นหลัก

ผู้วิจัยควรพัฒนาใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ตอบคำถามวิจัยซึ่งเกิดจากผลการศึกษาเอกสารอ้างอิงความเป็นมาของโครงการวิจัยจากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิธีการวิจัยอาจกำหนดเป็นการวิจัยประยุกต์เชิงบูรณาการ ซึ่งสามารถค้นคว้าหาข้อมูลจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่และยังไม่มีนักวิจัยศึกษามาก่อนในมิติที่เกี่ยวข้อง

อาจใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งสามารถศึกษาหาข้อมูลในพื้นที่จริงโดยการสอบถามบุคคลในพื้นที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมที่ตั้งคำถามวิจัยไว้

การกำหนดปัญหาในการวิจัยหรือการกำหนดประเด็นการวิจัย นักวิจัยจะต้องกำหนดประเด็นสำคัญไม่เกินสองบรรทัด สามารถกำหนดประเด็นการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการอ้างอิงต่อไป

อ้างอิงต่อไป กำหนดประเด็นสำหรับการพัฒนาวิธีชุมชนหรือการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมลูกเป้าหมายจากเหตุการณ์เฉพาะบางเหตุการณ์ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม กำหนดประเด็นความสัมพันธ์หรือความขัดแย้งของเหตุการณ์ที่ต้องการศึกษา เป็นต้น การกำหนดปัญหาหรือประเด็นในการวิจัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการศึกษาวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ การตั้งประเด็นคำถามในการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องมีองค์ความรู้และข้อมูลเพียงพอในแต่ละสาขา หากผู้วิจัยมีฐานข้อมูลองค์ความรู้ไม่เพียงพอหรือไม่ทันสมัยจะทำให้การตั้งคำถามไม่สามารถต่อยอดองค์ความรู้และพัฒนาศาสตร์ทางด้านสังคมศาสตร์ได้

การนิยามศัพท์เฉพาะมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะความหมายของศัพท์เฉพาะในท้องถิ่นที่อาจมีขอบเขตของความหมายและเนื้อหาแตกต่างไปจากภาษาหรือศัพท์ที่เราใช้กันในชีวิตประจำวัน บางครั้งผู้วิจัยจำเป็นต้องกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในความหมายที่กำหนดขึ้นในโครงการวิจัยของตนเอง เนื่องจากการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์นั้น อาจมีความหลากหลายของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนที่แตกต่างกันและยังเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ ผู้วิจัยจึงควรกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเท่าที่จำเป็นและสำคัญ ไม่ควรกำหนดศัพท์เฉพาะหรือบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่โดยไม่มีคามจำเป็น

การกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นอาจกำหนดเรื่องข้อจำกัดในการวิจัย กำหนดรายละเอียดความเหมือนหรือความแตกต่างในประเด็นการวิจัย กำหนดวิธีการวิจัยที่เหมาะสมในเวลาและงบประมาณที่ได้รับ หรืออาจกำหนดข้อจำกัดด้านอื่นๆที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาวิจัยหรือกระบวนการวิจัย เป็นต้นแต่ไม่ควรใช้เป็นข้ออ้างในการไม่เก็บข้อมูลหรือไม่ดำเนินการในสิ่งที่จำเป็นต้องทำในโครงการวิจัย ตัวอย่างเช่น กำหนดข้อจำกัดไว้ว่ามีเวลาน้อยไม่สามารถเก็บข้อมูลให้ครบจำนวนตามค่าสถิติได้ จึงเก็บข้อมูลเพียงเท่านี้แล้วนำมาสรุปผล หรือระบุว่าตัวแปรที่สำคัญบางตัวแปรไม่อยู่ในขอบเขตการวิจัยนี้ อาจเป็นเพราะผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการหาข้อมูลได้ครบถ้วนและน่าเชื่อถือจึงอ้างเหตุผลในข้อตกลงเบื้องต้นเสียก่อน การกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นหรือข้อจำกัดในลักษณะดังกล่าวทำให้กระบวนการวิจัยและผลการวิจัยไม่น่าเชื่อถือ จึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงต่อไป งานวิจัยจึงขาดคุณภาพ

การกำหนดระยะเวลาในการวิจัยมีความสำคัญที่ต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาของโครงการวิจัยที่กำหนดขึ้น ในกรณีที่ผู้วิจัยรับทุนสนับสนุนการวิจัยจากภาครัฐหรือภาคเอกชน การกำหนดระยะเวลาการวิจัยจึงจำเป็นต้องทำให้สอดคล้องกับงบประมาณและการเบิกจ่าย โดยเฉพาะการกำหนดปริมาณงานที่เหมาะสมกับปริมาณเงินที่ต้องใช้ ซึ่งผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยจะพิจารณาความคุ้มค่าตลอดจนการสนับสนุนทุนวิจัยในงวดต่อไปอีกด้วย

การกำหนดขอบเขตเนื้อหาสามารถกำหนดว่าเป็นบริบทของชุมชน กำหนดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี กำหนดเป็นวิถีชีวิต กำหนดเป็นพื้นที่หรือลักษณะเฉพาะ ซึ่งมีความสำคัญมากสำหรับการศึกษาวิจัยในด้านสังคมศาสตร์เพราะจะเป็นประเด็นที่จะต้องอภิปรายเพื่อได้ข้อสรุปและตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์

การกำหนดขอบเขตด้านประชากรหรือด้านพื้นที่ที่มีความสำคัญมากกับความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยที่จะนำเสนอสู่สาธารณะ การกำหนดขอบเขตด้านประชากรจะต้องเป็นกลุ่มประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาหรือคำถามวิจัย และจำเป็นต้องมีจำนวนประชากรที่มากพอสำหรับการใช้ค่าสถิติต่างๆ หรือเป็นกลุ่มประชากรเฉพาะที่มีข้อมูลเชิงลึกที่นักวิจัยจะต้องค้นหาเพื่อบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลไว้เป็นหลักฐานสำหรับใช้ในการวิจัยและเป็นการอ้างอิงฐานข้อมูลที่เชื่อถือได้ ส่วนการกำหนดพื้นที่ที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน การกำหนดขอบเขตพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูลจะเป็นแหล่งอ้างอิงถึงวิถีชีวิตพฤติกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกิดขึ้นทางกายภาพ อาจกำหนดพื้นที่เป็นบริเวณในวงกว้างเพื่อสื่อถึงลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิต อาจกำหนดลักษณะหรือขุนนางสมบัติพิเศษของพื้นที่ซึ่งแสดงถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มคนเฉพาะเจาะจงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยก็ได้ จะเห็นได้ว่าการกำหนดขอบเขตด้านประชากรหรือขอบเขตด้านพื้นที่นั้นมีความสำคัญมากและส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยตลอดระยะเวลาโครงการ

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีได้หลายข้อแต่ถ้าเป็นการวิจัยที่มุ่งประเด็นสำคัญบางประเด็นอาจมีวัตถุประสงค์เพียงหนึ่งถึงสามข้อ ถ้าเป็นการวิจัยในภาพกว้างอาจมีวัตถุประสงค์มากถึงห้าหรือหกข้อ แต่ไม่ควรมีวัตถุประสงค์มากกว่านี้ กรณีที่จะมีวัตถุประสงค์มากกว่านี้ควรจัดทำเป็นชุดโครงการวิจัยแล้วแยกประเด็นที่สำคัญให้เป็นโครงการย่อยอยู่ในชุดโครงการ จะทำให้นักวิจัยและผู้อ่านผลงานวิจัยไม่เกิดความสับสนในประเด็นต่างๆที่ศึกษา

การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยมีความจำเป็นต้องสอดคล้องกับประโยชน์ที่จะได้รับเป็นข้อๆ ประโยชน์ที่จะได้รับข้อที่หนึ่งจะต้องตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่หนึ่ง ประโยชน์ที่จะได้รับข้อที่สองจะต้องตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่สอง เป็นต้น งานวิจัยส่วนใหญ่มักจะกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ตามที่ต้องการ แต่เมื่ออ่านประโยชน์ที่จะได้รับหรือผลการวิจัยแล้ว ปรากฏว่าผลการวิจัยไม่ตรงหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตั้งแต่แรก ทำให้การวิจัยไม่สัมฤทธิ์ผล ประเด็นปัญหานี้เป็นเรื่องปกติของผู้วิจัยที่เพิ่งเริ่มทำวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยมีข้อมูลปริมาณมากรู้เรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาและกระบวนการในการวิจัยทั้งหมด แต่ในการเรียบเรียงข้อมูลและเขียนรายงานการวิจัย จึงมีความรู้สึกที่ผู้อ่านจะมีข้อมูลและความเข้าใจเท่ากับที่ผู้วิจัยเอง ซึ่งทำให้ผู้อ่านโดยทั่วไปที่ไม่มีข้อมูลและความเข้าใจในเชิงลึกเหมือนคณะผู้วิจัย ไม่สามารถทำความเข้าใจกับผลงานการศึกษาคณะผู้วิจัยได้ วิธีการแก้ปัญหาสามารถทำได้โดยกำหนดวัตถุประสงค์เป็นข้อๆและกำหนดประโยชน์ที่จะได้รับหรือผลการวิจัยเป็นข้อๆให้สอดคล้องกันกับวัตถุประสงค์

นอกจากนี้การกำหนดระเบียบวิธีวิจัยมีความจำเป็นต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และผลที่จะได้รับจากการวิจัย วิธีการเขียนระเบียบวิธีวิจัยให้สอดคล้องนั้นสามารถทำได้โดยเขียนวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง เขียนวิธีการวิจัยข้อที่หนึ่งต่อจากวัตถุประสงค์ จากนั้นเขียนประโยชน์ที่จะได้รับหรือผลการวิจัยต่อจากระเบียบวิธีวิจัยข้อที่หนึ่ง เมื่อเขียนเสร็จแล้วให้อ่านวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งและอ่าน

ประโยชน์ที่จะได้รับข้อที่หนึ่ง แล้วจึงกลับมาอ่านระเบียบวิธีวิจัยข้อที่หนึ่งว่าระเบียบวิธีวิจัยที่เขียนไว้นั้นสามารถทำให้เกิดผลการวิจัยที่ต้องการได้หรือไม่ หากระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไม่สามารถตอบผลการวิจัยที่ต้องการได้ ผู้วิจัยสามารถปรับผลการวิจัยให้เป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยที่ต้องการ ปรับวัตถุประสงค์ หรือเปลี่ยนวิธีวิจัย ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะทำให้การดำเนินการวิจัยถูกต้องตรงกับเป้าหมายที่ต้องการ จากนั้นจึงทำกระบวนการเดียวกันในการเขียนวัตถุประสงค์วิธีการวิจัย และผลเสียได้รับในข้อสองต่อไป

อีกประการหนึ่งที่สำคัญในการเป็นนักวิจัย ผู้วิจัยจะต้องมีใจเป็นกลางเปิดใจกว้างต่อความเห็นที่หลากหลายและอาจจะมีความเห็นที่แตกต่าง ต้องมีทัศนคติในเชิงบวกเพื่อนำข้อมูลหรือความเห็นเหล่านั้นมาพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพรวมถึงประสบการณ์ของตนเอง เพื่อให้ผู้วิจัยพัฒนาองค์ความรู้และความสามารถเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่ตนเองสนใจได้ต่อไป